

О. І. Ковтуненко
(м. Житомир)

**ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У
ВИСВІТЛЕННІ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ**

У статті розглядаються передумови утворення Речі Посполитої, з точки зору російської історіографії ХІХ ст. Проаналізовано систему висвітлення литовсько-польської історії періоду ХІV – першої половини ХVІІ ст. консервативною та ліберальною напрямками російської історіографії.

Ключові слова: Річ Посполита, Велике князівство Литовське, російська історіографія ХІХ ст.

Процес формування Речі Посполитої у єдину федеративну державу оцінений багатьма істориками та прокоментований у безлічі праць. Це питання є чи не одним з найактуальніших у історичних та історіографічних наукових колах. Можна сміливо зробити оцінку системи поглядів російських істориків ХІХ століття лише з огляду на бачення ними проблематики утворення Речі Посполитої як держави. На основі їх точки зору на дану тематику складається уявлення про загальне розуміння ними польського питання, не лише на факт укладення Люблінської унії, але й період майже двох століть, що передували визначній події.

Основним завданням статті є проаналізувати період ХІV – першої половини ХVІІ ст., тобто від Кревської унії до Люблінської, власне утворення Речі Посполитої. Тема є мало висвітленою сучасними науковцями, отже потребує вивчення та аналізу першоджерельних російських праць.

Люблінська унія є результатом возз'єднання двох держав, що були доволі відмінними одна від одної. Особливістю російської історіографії ХІХ ст. є погляд на приналежність подій до російської історії. Російська історіографія ХІХ ст. розглядала Люблінську унію як історію західних земель Росії, пояснюючи це тим, що Велике Князівство Литовське є російською

територією. Такої думки дотримувалися не лише російські історики консервативного напрямку науки, але й ліберального напрямку російської наукової думки. Одним з перших висловив свої міркування з даного питання М. Карамзін, історик слов'янофільського напрямку ще у першій половині XIX ст. Виключення становлять історики Ф. Уманець та М. Любавський, котрі розглядали історію унії як окремого епізоду розвитку історії.

Проблематика утворення Речі Посполитої актуальна серед російських істориків XIX ст. у порівнянні з іншими історичними етапами Польщі та ВКЛ. Така тенденція пояснюється тим, що польським питанням займалися у своїй переважній більшості історики державницького напрямку.

М. Кареев, М. Любавич, В. Бильбасов, О. Погодін є тими істориками, котрі вивчали всесвітню історію та паралельно займалися дослідженнями історії Польщі. У своїх працях висвітлюючи історію відносин між Польщею та Великим князівством Литовським XIV – XVI ст. обмежувалися висновками лише дотримуючись своїх історико-філософських концепцій чи слідували загальним напрямкам російської консервативної історіографії.

Федір Уманець чи не єдиний представник російської історіографії, який звернув увагу на те, що громадська думка Росії несхвально оцінює прагнення Ягеллонів з'єднати Польщу та Литву. Водночас Федір Михайлович пояснює, що факт об'єднання Польщі та Литви слід розглядати як явище суто історичне, не зважаючи на додаткові умови, що суперечать загальній російській доктрині [1, с. 210].

Наукові дослідження в російській історіографії, що стосувалися люблінського періоду в історії Польщі були значними та з використанням архівних матеріалів. М. Коялович став першим російським науковцем, котрий опублікував діаріуши Люблінського сейму 1569 року. У працях М. Кояловича Люблінська унія розглядається як процес завершення відносин між двома державами: Польщею та Річчю Посполитою [2, с. 18]. Михайло Осипович належав до консервативного напрямку у російській історіографічній науці та вважається відомим істориком російської

православної церкви, що пояснює його ставлення до вивчення історії Польщі не лише з політичної сторони, але й присутність невід'ємного релігійного компонента. Він вважав, що історія питання об'єднання Литви та Польщі занадто викривлена польською історіографією, тому дане питання необхідно вивчати з особливою обережністю та уважністю [3, с. 57].

Багато літератури не втрачає свого значення навіть через століття. Яскравим прикладом не втративши свою актуальність є праці М. Любавського, присвячені інтеграції литовської та польської держав, розвитку передумов процесу об'єднання. Основним предметом вивчення у працях М. Любавського став сам процес асиміляції в державному устрої литовської держави як результату соціально-політичного розвитку федерації та передумов укладання унії 1569 року. Праця «Литовско-русский Сейм. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешней жизнью государства» [4] стала вершиною розвитку російської дореволюційної історіографії щодо інтеграції Польщі та Литви в одну державу.

Система державної влади у Литовській державі складалася таким чином, що управління державою здійснювалося не головою держави, а сеймом. «...ко времени Люблинской унии власть литовско-русского господаря подверглась сильному органичению со стороны общества. Господарь не только единолично, но даже и при согласии своего совета – панов рады, не имел права начинать войну и налагать на земледельцев великого княжества серебщину или какую-нибудь другую подать на военные расходы» [5, с. 215]. Усю діяльність необхідно було погоджувати з князями, панами та іншими урядовцями, яких скликали на «великий вальний сейм». Сейм скликався, якщо виникала така потреба. До сейму не входили усі стани суспільства, а лише «стани, сейму належні», такі як: «все духовне и светские сановники, составлявшие господарскую раду, или государственный сонет великого княжества, маршалки и другие урядники земские и дворные, а также и вся вообще землевладельческая знать». Особливістю вального сейму

було те, що усі викликалися особистими листами. Духовенство, міщани, селяни та шляхта не були представлені на сеймі [5, с. 147]. Сейм збирався кожного року, часом і два три рази на рік. Сейм складався не на визначений термін, а залежно від кількості питань поставлених для обговорення та вирішення. Тривалість могла бути від місяця до восьми, як це сталося у Любліні 1569 року: «10 декабря собрался сейм в Люблине и продолжился с некоторым перерывом лосем месяцев, по 12 августа 1569 года включительно». [4, с. 518]

М. Любавський робить висновок, що: «... частые созывы и продолжительные совещания великого вального сейма указывают, что учреждение стало необходимым двигателем в ходе государственных дел великого княжества». На сеймах обговорювалися та вирішувалися питання не лише збору податків та військові потреби, але й питання, що стосувалися внутрішньої та зовнішньої політики, наприклад: «вопрос об унии с Польшею (на Берестейском сейме 1566 г.) и Люблинском 1569 г.». Питання унії розглядалося і раніше, тобто за три роки до Любліна [4, с. 531].

Незначні кроки прогресу у соціальній аспекті сейму відбулися напередодні Люблінської унії, коли до засідань почали залучати міщан. Вони були лише зі столиці, однак зрушення все ж відбулися. «Накануне Люблинской унии получили место на сейме мещане стольного города Вильны по примеру мещан важнейших польских городов. Им предоставлено было право посылать на вальный сейм двух или трех бурмистров, которые должны были сидеть ниже земских послгов и высказывать свое мнение только тогда, когда на сейме зайдет речь о Виленском месте» [5, с.330].

М. Любавський порівнюючи литовський та польський сейми констатує факт великої кількості спільних рис як за соціальним складом, так і за державним значенням: «...ко времени Люблинской унии в великом княжестве Литовском сложилось представительное учреждение, как по своей компетенции и значению, так и по составу, довольно близкое к польскому сейму» [5, с. 338]. Матвій Кузьмич Любавський називає унію

парламентською, оскільки сейми сусідніх держав мали більше спільного ніж відмінного, тож об'єднати обидва органи державної влади змогли в одну установу, з владними повноваженнями.

Процес возз'єднання двох держав був описаний як у загальних працях, так і у конкретних дослідженнях С. Соловйова, В. Ключевського, П. Брянцева, Д. Іловайського. Цих науковців об'єднала думка про те, що інтеграція литовських земель з Польщею є неможливою без фактору російського православ'я. І. Лаппо мав особливу думку у цьому питанні, доводячи свою думку на основі того, що дві частини Речі Посполитої – Корона та Литва є абсолютно відокремленими. Свої висновки Іван Іванович зробив з огляду на юридичні відмінності Польщі та Великого князівства Литовського. Праця І. Лаппо «Великое княжество Литовское за время от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория» [6] починається з розгляду політичної історії ВКЛ. «Вопрос о том, чем было Литовско-Русское государство в соединенной Польско-Литовской Речи Посполитой – область, едва затронутая историческим исследованием». Питання поставлене автором на початку праці стало ключовим при аналізі подій даного періоду. І. Лаппо висвітлює події неймовірно територіально широко. Мова йде про вживання поняття «история русского народа» в контексті історії Речі Посполитої, автор виділяє ці слова особливим шрифтом, бажаючи особливо звернути на них увагу читача. «История народа Русского выходит далеко за пределы истории Русского государства, а история Литовско-Русского великого княжества, присоединенного к России в конце XVIII века, тем более должна останавливать на себе внимание Русского историка: она исследует и прошлое Русского народа, и прошлое его государственной территории настоящего времени» [6, с. 34]. І. Лаппо пояснив необхідність висвітлення історії ВКЛ та Польщі тим, що це російські землі в минулому чи сучасності, акцентуючи увагу на потребі вивчати історію не держави, а історію народу.

Для цілісного висвітлення питання інтеграції польсько-литовської держави необхідно звернути увагу на ВКЛ у період 1385 – 1596 років та

напередодні Кревської унії. Результати такого аналізу дадуть можливість зрозуміти причини негативної характеристики російською історіографією польсько-литовського возз'єднання.

І. Філевич, М. Владимирський-Буданов, І. Беляєв, Д. Іловайський, Ф. Леонтович, М. Коялович відстоювали думку про те, що ВКЛ кінця XIV ст. вважається російською державою за культурною та територіальною приналежністю. Зокрема М. Коялович робить ретроспективне порівняння, наводячи приклад ситуації X – XI ст., а саме звертає увагу на те, що становище литовців на російських землях було схожим до становища варягів на Русі в часи Володимира та Ярослава, отже князівство було більше російським, ніж литовським. Михайло Осипович робить висновки з огляду на події давниною у декілька століть та вважає їх істинними [2, с. 15].

П. Брянцев вважає, що на початку XIV ст. Великому князівству Литовському для цілковитого возз'єднання з російською державою залишалось зовсім мало часу, адже на його думку, територія вже була російською [7, с.156]. Більшість населення, за словами Павла Дмитровича, розмовляло російською мовою. Російською мовою розмовляли не лише вищі прошарки населення, але й більшість звичайного люду. Ще одним аргументом став релігійний аспект. За словами історика, православ'я стало релігією більшості литовців, однак жодного пояснення відносно того яким чином відбувалося запровадження католицизму Ягелонами не існує [8, с. 72].

М. Довнар-Запольський відмічав великий вплив російської держави на Литву. Його думку підтримував Ф. Леонтович. Історики доводили свої погляди характеризуючи законодавчі органи різних держав. Зокрема, посилаючись на те, що створений згодом сейм Великого князівства Литовського перейняв традиції віче у Пскові та Новгороді. Характерніше провести паралелі між литовським та польським сеймами [9, с. 24].

Російська історіографія усіх напрямків як ліберального, так і консервативного мала спільну рису щодо висвітлення Литви як держави, що об'єднує російські землі. Характерною відмінністю між поглядами був

принцип за яким землі об'єднували. М. Карєєв, В. Мякотин, В. Ключевський свої трактування виводили з огляду на політичну ситуацію земель у XIV – XV ст. Позиція П. Брянцева не вмотивована політичними аспектами, а пояснювалася прагненням як литовських, так і московських князів об'єднати землі. Павло Дмитрович Брянцев вважає Міндовга російським князем, додаючи до його характеристики православний. Про Міндовга, Гедиміна, Ольгерда історик згадує позитивно характеризуючи їх, а спроби підпорядкування російських земель згадує в контексті їх об'єднання, тобто як позитивні політичні кроки. Такі погляди історика пояснюються загальнопоширеною позицією російської історіографії консервативного напрямку щодо прийняття більшістю населення Литви православ'я [8, с. 41]. На думку М. Кояловича православ'я стало саме тим фактором, що наближав литовців до російського населення [3, с. 204]. І. Філевич висловлює думку щодо відсутності просвітницької діяльності Кирила та Мефодія у Польщі, що стало причиною не розуміння значення єдиної народної слов'янської православної церкви [10, с. 95]. І. Біляєв та П. Брянцев у своїх працях називають литовське населення етнічно російським зважаючи на топонімічні назви.

Феодальна роздробленість та монголо-татарські завоювання XIII – XV ст. стали можливістю до об'єднання земель Литвою, які раніше належали Київській Русі. Більшість консервативних істориків у землях Київської Русі вбачали лише російську приналежність. Дії литовських князів пояснювали з позиції офіційної історіографічної думки. Підпорядкування земель, на яких проживало у тому числі і російське населення, не пояснює етнічної приналежності литовських князів до об'єданого населення. П. Брянцев, І. Біляєв, Д. Іловайський, І. Філевич є прибічниками думки про російську етнічну приналежність та православність, як релігійну характеристику литовських князів. Такий спосіб трактування російського політичного впливу на формування Великого князівства Литовського не отримав підтримки в історіографії як Литви, так і Польщі.

Укладання Кревської унії суперечило, згідно російської історіографії, основним тенденціям злиття Литви та російських земель для утворення єдиної держави з наголосом на православ'ї. М. Коялович вважав, що Литва не могла бути самостійною державою та зобов'язана стати частиною сильного сусіда [2, с. 57]. Відповідно єдиним сильним сусідом, на думку Михайла Йосиповича, могло стати лише князівство Московське, а польський сусід став випадковим. Іван Порфірович Філевич переконаний у тому, що жодних передумов для унії не існувало, а Польща та Русь мала лише вікову ворожнечу. У підтвердження своїх слів наводив приклад психологічного уявлення біса у російського населення у вигляді ляха.

Класична консервативна російська історіографія переконана у тому, що Кревська унія – це початок насильницького насадження католицизму. І. Філевич запевняв, що унія відкрила шлях європейському впливу [10, с. 112].

Ф. Уманець вбачав позитив у польському впливі на руські землі Литви, як вплив західної культури. З огляду на свої переконання Федір Михайлович став єдиним виключенням серед російських консервативних істориків. Основна перевага, на його думку, полягала у тому, що польська держава мала більше політичної свободи. Свобода, за словами історика, полягала у вмінні не лише приєднувати, але й асимілювати цілі країни. Історик порівнював Польщу із добрим поміщиком, до якого селяни несуть гроші для власного викупу, де Ф. Уманець згадує не лише Литву, але й Пруссія та Лівонію [1, с. 153].

Федір Михайлович мав наукові позиції, що становили рідкість для російської історіографії XIX ст., однак ідейно історик має більше точок дотику з вченими історіографами другої половини XX ст. (Ю. Бардах, Я. Мацишевский, Е. Охманский). Російська історіографія ліберального напрямку (М. Карєєв, В. Мякотин, В. Бильбасова, О. Погодін) не мала спеціалізованих праць, що стосувалися б процесу входження Литви до польсько-литовської держави, лише у контексті західного впливу на Схід.

Загальною думкою для російської історіографії XIX ст. є твердження про те, що приєднання Польщею литовських земель було насильницьким. Лише деякі історики розглядають приєднання як процес асиміляції, зокрема Ф. Уманець та М. Любавський. Офіційна позиція російської історіографії є зрозумілою на перший погляд, однак називаючи приєднання насильницьким, самі це заперечують, вказуючи на слабкість Польщі. І. Беляєв, П. Брянцев, Д. Іловайський, І. Філевич стоять на позиції приєднання Великого князівства Литовського шляхом підступності, обману та притаманною їм наполегливості. На думку Ф. Єленєва, об'єднання литовської держави з Польщею здійснено не на основі першості польської цивілізації, не матеріальною могутністю Польщі, а далекоглядністю та наполегливістю польської державної верхівки, а особливо найвищого духовенства [11, с. 54].

Позиція російських істориків щодо неспроможності Польщі мати гарну систему управління, упорядковану державну політику, сформовану схему розбудови країни як великої держави викликає безліч запитань та є мало аргументованою з позиції фактів.

Ще одним стійким твердженням для російської історіографії XIX ст. є чіткість неподільності «руського народу», до якого входять малороси та білоруси, таку позицію відстоювали М. Коялович, Д. Іловайський, В. Ключевський, М. Карєєв.

П. Брянцев запевняв, що малороси і білоруси відрізняються від великоросів прагненням до свободи. Павло Дмитрович називав це хвилиною слабкості та лише проявом децентралізацій них прагнень. Великороси, як вказував історик, на відміну від інших слов'янських народів, мали чітке розуміння централізації та авторитету влади. Влада для них стала не лише абсолютною, але й визнавалася недоторканою та навіть священною [8, с. 114]. Така точка зору абсолютно нормальна для історика консервативного напрямку російської історіографії XIX ст.

У політичних прагненнях слов'янських народів П. Брянцев вбачав основну причину роздробленості західних земель, а отже і можливість

приєднання або завоювання їх іншою державою, що була сильнішою, такою він бачив Литву. Суперечливість слів Павла Дмитровича у тому, що називаючи Велике князівство Литовське сильним політичним утворенням, Польща змогла приєднати ці землі підступністю. Обґрунтування суперечності не можливо віднайти у консервативній російській історіографії XIX ст.

Кревська унія розглядалася російською історіографією як династичний союз, така позиція була безальтернативною. Пояснення полягало у тому, що два напрямки віри, тобто католицька та православна, не могли об'єднатися в одній державі, адже це суперечило слов'янофільським ідеям.

У російській історіографії відсутній деталізований аналіз Кревської унії з точки зору причин, адже основний погляд полягав у тому, що унія була випадковим явищем без глибинних мотивів. П. Брянцев констатував, що Польща отримала нове життя після приєднання литовських земель та дало змогу проіснувати ще чотири століття [8, с. 117].

І. Лаппо вважав, що приєднання Литви зберегло Польщу від небезпеки з німецької сторони [6, с. 146]. Ф. Єленев висловив подібні міркування на цю тему: «Польща до соединения с литовско-русским государством была государственным ничтожеством, не могущим защитить себя не только от литовско-русских поляков, но даже от прусских переселенцев» [11, с. 69].

Частина істориків, як консервативного, так і ліберального напрямків, вбачала зміну політичного напрямку Польщі на схід у тому, що саме тут був відсутній опір, а саме В. Бильбасов, В. Мякотін, О. Погодін, Ф. Уманець, П. Гейсман. Паралельно існувала думка, що унія стала експансивною політикою католицької церкви проти російських земель та православної церкви (І. Беляєв, П. Брянцев, Д. Іловайський, І. Філевич, С. Соловйов).

Польська історіографія, розглядаючи причини укладання Кревської унії, виокремлювала головними такі як німецька загроза для Польщі та Литви та можливість процесу асиміляції Литви із російським елементом в культурному та чисельному відношеннях. Х. Ловмянський вважав, що

прийняття католицизму Литвою стало вирішальним моментом у її історії, адже вберегло країну від перспективи бути поглинутою «російським православним морем» [12].

Більшість російських істориків не визнавало процеси об'єднання між Польщею та Литвою, інтеграцію називали ланцюгом випадкових домовленостей, виключення становить М. Любавський. Така ситуація із відсутністю комплексних наукових досліджень у російській історіографії не дає можливості відтворити етапність та повноту оцінки інтеграційних процесів.

На думку М. Кояловича помилковим є погоджуватися з твердженням польської історіографії про добровільне приєднання, коли, за словами історика, все довкола вирішувалося кров'ю [3, с. 164].

У праці «Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно» М. Любавський спирався на документальні матеріали досліджень польських істориків. Історик виділяв декілька етапів зближення Польщі та Литви. Спершу мали місце тісні взаємини за життя Ягайла та Вітовта, однак скінчився їх смертю у війні 1432-1437 років. Після цих подій, за словами М. Любавського, відбувається деякий спокій у відносинах або ж навіть тенденція до розриву. Спроби поновити зближення та об'єднати процеси з'явилися лише у XVI ст. [5, с. 252].

У основних положеннях періодизація інтеграційних процесів Польщі та Литви М. Любавського збігається з сучасною польською історіографічною позицією. Х Ловмнянський виділяв три основних етапи в утворенні польсько-литовської федерації. Перший – період інкорпорації до 1440 р.; другий – триумф польського сепаратизму до 1500; третій – заключний, результатом якого стала Люблінська унія 1569 р. Згодом така модель періодизації вдосконалювалася та доповнювалася, зокрема вказувалося на особливу роль домовленостей Ягайла та Вітовта у 1392 р., вплив Городельської унії 1413 р. [12].

Російська історіографічна думка XIX ст. висувала думку про те, що російські землі у складі польсько-литовської держави до XVI ст. почували себе відокремленими. Тут історики розділилися, одні (В. Мякотін, В. Більбасов, Ф. Уманець, М. Любавський) наполягали на тому, що таке становище російських земель пояснювалося сформованим суспільним та державним ладом ще до входження їх до складу Литви, а також мінімальний вплив польської асиміляції XIV – XVI ст. На противагу їм виступали М. Коялович, І. Біляєв, П. Брянцев, Д. Іловайський, І. Філевич, які вважали відокремленість російського елемента результатом спротиву проти насадження католицької віри.

В. Мякотін та Ф. Уманець стверджували, що російським землям була надана можливість самостійно здійснювати політику внутрішнього розподілу та розвитку. Таке право російські землі отримали у зв'язку із формою державного устрою, тобто федеративним характером Великого князівства Литовського. На відміну від І. Лаппо, М. Кояловича, М. Довнар-Запольського, Матвій Любавський вважав, що литовські князі переважали не лише у центральних органах Великого князівства Литовського, але й у політичній системі на російських землях грали не менш важливу роль. Водночас було надано політичне право православній шляхті Литовської Русі вже у 1432 р. [5, с. 301]. М. Коялович, Ф. Леонтович, М. Довнар-Запольський не згодні з позицією М. Любавського, вважаючи, що з огляду на релігійну нетерпимість православне населення не мало права займати посади у Великому князівству Литовському. Михайло Коялович виокремлює постать К. Острозького, називаючи його досягнення у високих владних колах не як інакше як випадковість [13, с. 232].

Російські історики приводять приклад того, що відбулася відмова від насадження усього польського не лише у релігійному, але й у мовному аспекті. Зокрема, Ф. Уманець посилається на існування особливого типу шляхти, яка відрізнялася власною невизначеністю щодо етнічної приналежності. Історик називає їх ще перехідною шляхтою, тобто від

російсько-литовської до польської. Частина шляхти довгий час писали своє прізвище на декількох мовах, зокрема, польською та російською.¹ Є. Охманський відмічає, що литовські магнати та шляхта говорили про те, що вони литвини, а не поляки, однак Річ Посполиту вважали батьківщиною [14, с. 55]. За словами Ф. Уманця такі приклади можна наводити лише до XVII ст. У подальшому історик не вивчав питання самоідентифікації литовсько-російської шляхти [1, с. 143]. І Лаппо взагалі говорив про відсутність явища полонізації серед російського дворянства. Історик у супереч чисельним фактам стверджував, що поляки розраховували на об'єднання католицької та православної шляхти, однак цього так і не відбулося до середини XVI ст. [6, с. 445].

За словами І. Лаппо, всі королівські універсали щодо прав шляхти, які надавали економічні та політичні права, не стосувалися російської шляхти.

Загальним твердженням для російської консервативної історіографії є визнання полонізації як процесу серед російського дворянства, однак характерною ознакою є те, що Московське царство продовжувало відігравати роль у житті суспільства, особливо, що стосувалося релігійних аспектів. Саме релігійний фактор на думку Д Іловайського, П. Брянцева, Ф. Єленєва був переважаючий навіть у політичному житті.

На думку П. Брянцева, рівень релігійної терпимості в католицькій Польщі та в Литві, а згодом у Речі Посполитій, економічні та політичні права населення залежали від рівня загрози польській шляхті Московською державою. П. Брянцев повністю не заперечує факту зрівняння у правах не зважаючи на етнічну приналежність в Литовській державі, однак називає усі дії лише такими, що здійснювалися для відводу очей Московської держави, яку поляки боялися більше ніж татарських набігів. Загалом П. Брянцев вважав, що після об'єднання держава стала слабкою, особливо у порівнянні з Московською державою [8, с. 84].

За словами М. Кояловича, позиція постійної правильності дій російської влади вбачалася не лише у політиці, але й у релігії, де на

протипагу католицизму, який вважали світською релігією, протипаляли православ'я, яке було народним [13, с. 252]. Для ліберальної історіографії ідеалізаційний підхід до ролі російської православної церкви теж був характерним, зокрема для С. Соловйова та О. Трачевського. Позиція В. Мякотіна відрізняється від інших та є найбільш вмотивованою. Історик наводить приклад того, як у період повстань Б. Хмельницького, православна церква зверталася за допомогою про захист та схоронність майна до Богдана Хмельницького, до польського короля, до московського царя, у залежності від того, хто мав більше влади на конкретний момент часу [15, с. 159].

Твердження щодо прагнень російського населення на заході протягом періоду входження їх спочатку до литовської, а потім і до польсько-литовської держави приєднатися до Московської держави стосувалося як істориків консерваторів, так і науковців ліберального напрямку історіографії.

Консервативна історіографія достатньо вибірково розглядає історичні події, що відбувалися не на території Московської держави, однак дотично стосувалися її. Історики консервативного напрямку погодилися з фактом колонізації вищих прошарків російського населення, однак про недосконалість колонізаційних процесів свідчила відсутність думки народу. Апелювання до такого факту відбувається лише у випадках, коли Росія опиняється у не вигідному становищі. У аналогічних ситуаціях у своїй історії російська держава забувала про думку народів України, Білорусії, Польщі, Литви. Російська історіографічна думка XIX ст. є достатньо суперечливою з точки зору фактажу та вмотивованості викладу матеріалу, однак перебуває у повній цілісності та дотриманні до того напрямку до якого належить. Така ситуація продиктована політичним впливом на історичні наукові кола XIX ст. та загальноросійською імперською традицією. Вивчення даної тематики є перспективним з розширенням часових рамок дослідження.

Джерела та література:

1. Уманец. Ф. Выхрождение Польши. Два года после Ягеллонов / Ф. Уманец – Санкт-Петербург: Типография библиотеки медицинских наук доктора М.А. Хана, 1872. – 341 с.

2. Коялович М. Люблинская уния, или Последнее соединение Литовского княжества с Польским королевством на Люблинском сейме в 1569 году / М. Коялович // Рус. Инвалид. – СПб.: – 1863. – 87 с.
3. Коялович М. Чтения по истории Западной России / М. Коялович - Новое изд., перераб. и доп с изд. 1864 г. - СПб.: Тип. А. С. Суворина, 1884. – 349 с.
4. Любавский М. Литовско-русский Сейм. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешней жизнью государства / Любавский М. – М.: Университетская тип., 1900. – 1160 с.
5. Любавский М. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. С приложением текста хартий, выданных Великому княжеству Литовскому и его областям / М. Любавский. – изд. 2-е. – М.: Московская художественная печатня, 1915. – 401 с.
6. Лаппо, И. Великое Княжество Литовское за время от заключения Люблинской Унии до смерти Стефана Батория (1569-1586): опыт исследования политического и общественного строя. Т. 1 / И. Лаппо. – С.-Петербург: Типография И. Н. Скороходова, 1901. – 780 с.
7. Брянцев П. История Литовского государства с древнейших времен / П. Брянцев – Вильна: типография А. Г. Сыркина, 1889. – 659 с.
8. Брянцев П. Очерк древней Литвы и западной России / П. Брянцев – Вильна, 1891. – 157 с
9. Довнар-Запольский М. Спорные вопросы в истории литовско-русского права. Матвея Любавского / М. Довнар-Запольский // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1901. – Седьмое десятилетие. Часть СССXXXVII. Октябрь – 48 с.
10. Филевич И. Борьба Польши и Литвы-Руси за галицко-волынское наследие / И. Филевич – СПб.: Типография В.С. Балашева, 1890. – 150 с.
11. Еленев Ф. Польская цивилизация и ее влияние на Западную Русь / Ф. Еленев. – СПб. – 1863. – 88 с.
12. Lowmiański H. Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego / H. Lowmiański – Wilno: 1931 – 1932. Т. I – II.
13. Коялович М. Литовская церковная уния / М. Коялович – СПб.: Тип. Тихменева, 1859 – 1861. Т. 1. – 1859. – 316 с.
14. Ochmański J. Historia Litwy / J. Ochmański – Wrocław – 1982. – 91s.
15. Мякотин В. Лекции по русской истории / В. Мякотин – СПб.: Типография Р. Голике, 1892. – 472 с.

В статье рассматриваются предпосылки образования Речи Посполитой, с точки зрения российской историографии XIX в. Проанализирована система подачи литовско-польской истории периода XIV – первой половины XVII в. консервативной и либеральной направлениями российской историографии.

Ключевые слова: Речь Посполитая, Великое княжество Литовское, российская историография XIX в.

This article discusses the prerequisites of the formation of the Rich Pospolyta, from the point of view of the russian historiography of the XIX century. Analyzed system of presentation Lithuanian- Polish history period XIV – first half of XVII century conservative and liberal types of the russian historiography.

Keywords: Rich Pospolyta, the Grand Duchy of Lithuania, Russian historiography of the nineteenth century.